

היכל הוראה

דבר המשפט

בירורי הלכה בדיני חושן משפט וריבית | גליון כ"ה חודש שבט תשפ"ד לפ"ק

יעוץ ועזר

איך באמת מנצחים בדין תורה...

כדי שלא לבזבז מעותיו על דין תורה, אל תיגש לבית דין לפני ששקלת העניין היטב לפני רב המתמחה בהלכות חושן משפט ונושא. בעיקר צריכים לדעת, שמי שיש לו סכסוך עם חבירו, שיכתוב לפניו העובדות לפני שהולך לטוען רבני, כי בהרבה מקרים שבאו לפני היכל הוראה ראינו שהבעלי דין בעצמם לא היו מעוניינים להחזיק במחלוקת והיו באים לידי פשרה, אלא שהטוענים, שיש להם עניין לסחוב את הדיון ולהרוויח כמה שיותר, הם אלה שמושכים את המריבה.

בארה"ב היה לאחרונה דין תורה בין שני שותפים, וכל אחד מהצדדים שלם להטוענים למעלה מ-\$100,000. ואילו היו משקיעים הכסף היו מרוויחים הרבה יותר.

א) קודם כל, שהבעל דין יכתוב לעצמו או ילבן לפני חבר נאמן, כל פרטי המחלוקת, אמת לאמיתו, בבהירות. הרבה פעמים הגיעו שאלות לפנינו כאשר הבעה"כ בעצמו אינו ברור בפרטים, ואחרי שאלותיו של הדיין, משנה בטעות את העובדות, ואז יצא הפסק נגדו. לכן, כדי שיצא הפסק דין אמת צריך שהטענות יהיו ברורות, ואז יש סייעתא דשמיא לדיין שיצא הדין לאמיתו. כי עיקר הפסק תלוי בהבנת המציאות, וכל שינוי, אפילו שינוי קל, יכול לשנות את הפסק לגמרי. ולכן, אל יחשוב הבעל דין שפרטים אלו הם שוליים ואין צורך להודיעם לדיין, רק עיקרי המעשה הם מה שחשוב, ולא כל הפרטים, כי כל פרט, אפילו פרט הנראה שולי, יכול לשנות את פסק הדין.

ב) כשרוצה לברור טוען שסייע לו בטענותיו בבית דין, שישכור טוען רבני ירא שמים, ולא אחד שמשום בצע ממון ירצה לסחוב עד כמה שאפשר את הדין תורה כדי להרויח משכורת שמנה. ועוד יותר חשוב, שלא ישכור טוען רבני שנחוש לנצח בבית דין אפילו על ידי טענות שקר ותביעות שוא. כי אפילו אם בית דין פוסקים לטובתו לפי מראות עיניהם עפ"י דיני חושן משפט, כיון שהוטעו על ידי טענות שקר, הרי הממון שבידו הם גזל.

ועובדא ידענא שא' שכר טוען רבני שכל מטרתו היתה לנצח בדין תורה אפי' על ידי שקרים ל"ע, ואחר שנה ומחצה של דינים בבית דין, ואחר שכבר בזבו ממון רב (והטוען בעצמו ודאי הרויח...) הלך הבעל דין לטוען רבני יר"ש, ואחר ששמע את כל הפרטים א"ל שאם היה מספר לבית דין את האמת היו לו יותר סיכויים לנצח בדין תורה!

ג) לפני כל שותפות, עיסקא או הלואה שאדם עושה, מומלץ שישאל רב הבקיא בחושן משפט ויברר לפניו את כל הפרטים. המציאות הוכיחה שהיה אפשר למנוע רוב הסכסוכים ודיונים בבי"ד אם היו מבררים קודם אצל רב והיו עורכים את השטר כדיון. וזה נוגע ג"כ לענין רבית ושאלות של היתר עיסקא, שבהרבה מקרים לאחר המעשה נזכרים שיש בזה צד רבית וצריך לעשות היתר עיסקא, ויש דיון בפוסקים האם יוכל לעשות היתר עיסקא על מה שכבר הרוויחו.

זאת ועוד: כמה פעמים מרויח בזה גם בגשמיות, כאשר הרב שאינו לו נגיעה בכל המסחר מייצע לו שלא להשקיע מעותיו בזה העסק שהוא קרוב להפסד יותר מהשכר. וע"כ כל ערום יעשה בדעת ויהיה לו טוב בעוה"ז ובעוה"ב.

על הפרק

משאלות שנשאלו לאחרונה בהיכל הוראה

המצב היום בכל העולם, ובפרט בערים גדולות, אשר מחירי הבתים נתייקרו וגם אין מצויים בתים למכירה, כל בית העומד למכירה הוא בגדר 'מציאה', ועל דרך זה הגיעו שאלות להיכל הוראה.

מה הדין אם אחד יודע שחבירו מדבר עם המוכר על קניית בית, והוא הולך למוכר והציע מחיר גבוה יותר, ומענה בפיו שאין בזה האיסור של 'עני המהפך בחררה' כיון שקניית בית בעיר גדולה היא כעין מציאה, ולא שייך האיסור של 'עני המהפך בחררה' בהפקר ומציאה, וגם בזה נכון לדעת שהיא מוח' הפוסקים להלכה האם בהפקר אמרינן עני המהפך בחררה, ורמ"א (ס' רל"ז) נקט דבהפקר אי"ב משום עני המהפך בחררה, ובשו"ע הרב אחר שפסק כר"ת דבהפקר אי"ב משום עני המהפך סיים 'ומכל מקום בעל נפש יחמיר לעצמו'. ובשו"ת בית שלמה (ח"מ סוסי" צ"ח) כתב 'ובאמת דרכי בענינים אלו לחכוך להחמיר בפרט בעתים הללו שהפרוץ מרובה על העומד בעו"ה'.

ועלינו להבהיר שהרבה טועים בדין של 'עני המהפך בחררה', כי כל הדין של 'עני המהפך בחררה' היינו רק כאשר הקונה לא עשה שום פעולה, ורק דיבר אתו בעניין קניית ביתו, ובוזה חל איסור על אחר לקנות אותו משום 'עני המהפך בחררה', ולכן יש לדון האם מותר דינו כמציאה ולא חל עליו האיסור של 'עני המהפך בחררה'. אבל באופן שהקונה הראשון עשה פעולה כספי, או אפי' כל פעולה להשתדל אצל המוכר שימכור לו את הבית, כבר אין כאן משום 'עני המהפך בחררה' אלא איסורו משום 'גזילה' משום 'עני המנקה בזיתו' שאסור

<<< המשך בעמוד 2

הערות

א) ויש לציין דייטכן שאין כאן משום מציאה, כי מי הכריחו לקנות בית דווקא בעיר גדולה? הרי אם יצא מהעיר ויחפש בית במקום פחות מבוקש הוא ימצא שם הרבה בתים למכירה, וא"כ אין כאן גדר של מציאה כלל וא"כ פרח כל ההיתר, ובוזה נחלקו בזה השארית יוסף עם המהרש"ל ושם איירי בענין מי שרוצה לפתוח תנות ואחד בא לחטפו וטענתו דאם לא יחטוף יצריך לפתוח בעיר אחרת, והטעם הפוסקים דבוזה חשוב מציאה כיון דשבת אחים הבית והחנות הוא בעיר אחת הוא טענה לפי המהרש"ל, דכיון שזה שמצא הוא יותר בהשקט ובמנוחה, ולפי דעה י"ל דכ"ש בית יש סברא דחשיב מציאה דיכול לומר דרוצה לדור אצל ידידו וקרוביו, אבל לפי הש"א"י גם בזה יש הדין של עני המהפך בחררה.

לשאלות "בדיני ממונות והלכות רבית":

0333 613 6565

אפשר גם לשלוח שאלות באימיל:

dvarmishpot@gmail.com

שעות מענה בהיכל הוראה:

ימים א-ה:

משעה 1:00 עד שעה 5:00 אחה"צ

ערב שב"ק:

משעה 10:00 עד 12:00

0333 613 6565

- על הפרק -

ראשון יש לדעת ש"היתר עיסקא" מבוסס על עיסקא של חז"ל, היינו בנותן מעות לעיסקא שנותן מעות לחבירו שהוא יתעסק במעותיו וירויח בהם, וחולקים ברווחים, אז דנו חז"ל שחצי נעשה הלואה וממילא הרווחים שלו, וחצי היא פקדון שהמעות שייך להנותן העיסקא, [ובלשון חז"ל פלגא מלוה ופלגא פקדון] ובכל עיסקא, הרווחים שמרויח מחלק הפקדון ליכא בזה שום חשש ריבית. וצריך ליתן למקבל שכר עמלו וטרחו שטורח ומתעסק בחצי הפקדון, שאם לא יתן לו, נמצא טורח בשכר חצי ההלואה שהלוהו, והרי זה אבק ריבית

ועל ידי ה"היתר עיסקא", שחציו מלוה וחציו פקדון, חלק הלואה חייב להחזיר לו מחציתו כמו כל חצי מלוה, וכל הנידון הוא על החצי של הפקדון, דבאמת צריך להחזירו משום דהוי פיקדון, אלא שהוא עושה תנאי שאינו נאמן לומר שהפסיד רק ע"פ עדים כשרים ונאמנים, וכל זמן שלא בירר הדבר עלי ידי עדים, צריך להחזיר את הקרן כמות שהוא. ועוד תנאי מותנה ב"היתר עיסקא", שאם יעבור על תנאי זה צריך לשלם לו כל דמי העיסקא, ואף אם יהיה הפסד, עליו לשלם כל הקרן. ובאלו התנאים מובטח המלוה שיחזיר לו הלואה את הקרן. וכיון שיש אפשרות שיוכל המלוה להפסיד חלק מהקרן, דהיינו אם לא יעבור על התנאים וכן שיוכיח שהעסק הפסיד ואז יפסיד המלוה את חלק הפקדון, הוי כמו כל עיסקא, [והוי קרוב לשכר ולהפסד], ולכן מותר.

וכ"ז לענין הקרן. ולענין הרויח של העיסקא, עושה עמו תנאי שלא יהיה נאמן שלא היו רווחים, רק בשבועה, וכן כמה הרוויח יהיה נאמן רק על ידי שבועה. ואם נשבע שלא היה בו רווחים נאמן, אלא שמקבלים ביניהם סכום התפשרות, דהיינו דאם אינו רוצה לישבע, נותן סכום קצוב תמורת החלק של הרווח, ועל זה מרויח של"צ לישבע, ומוותר בעל המעות על תביעת שבועות.

וכפי שיתבאר לעיל מבואר דבכל עיסקא צריך לשלם דמי שכר טירחא, ובזה יש מנהגים שונים ב"היתר עיסקא", כי יש שמשלם בעל המעות בתחילה שכר עמלה בסכום קצוב בתחילה.

וכן צריכים לדעת בענין "היתר עיסקא", עיקר ההיתר ניתן כאשר ברצונו באמת להשקיע מעותיו, אבל מי שצריך כסף לשלם חובותיו, הרי אין כאן שום עיסקא, ואיך יועיל "היתר עיסקא"? בשו"ע הרב בסי' מ"ב וסי' מ"ו מחמיר בזה, שרק כשעושה באמת עיסקא עם המעות אפשר לעשות "היתר עיסקא" ולהפוך ההלואה לעיסקא שיהא פלגא מלוה ופלגא פקדון, אבל להחזיר חובות וכדומה שאינו עושה עיסקא עם המעות לא יועיל "היתר עיסקא". אבל יש פוסקים המקילים בזה, ראה בשו"ת שואל ומשיב תליתאי ח"א סי' קל"ז, המבאר שגם בהלואה לשם פריעת חובותיו מותר, משום שיש לומר שהעיסקא נעשה בשאר עסקיו, ויתן לו ממה שירויח בהם, ולא דווקא במעות אלו. אולם לפ"ז צריך שיהיה לו עיסקא אחרת, אבל בל"ה אין בו היתר לעשות "היתר עיסקא".

אולם העירו האחרונים פוסקי זמנינו, שאפילו הסומך על השואל ומשיב המתיר לשלם חובותיו על פי "היתר עיסקא", בזה ודאי מעכב הידיעה של ההיתר עיסקא. כי ב"היתר עיסקא" רגיל שבאמת עושה עיסקא עם הכסף שלוהו, י"ל סברא שממילא קנוי הסחורה לבעל המעות ולכן אין צורך בידיעה, אבל בזה שכל ההיתר בנה השואל ומשיב בזה שנעשה עיסקא על שאר עסקים, ואם אין בדעתו של הלוה עליו, או שאין בדעת המלוה לקנות בשאר עסקיו, איך נעשה הקנין?! וכעין מה שכתב שו"ע הרב סי' מ"ו לענין הלואה בהיתר מכירת סחורה עם קנס, שאם המלוה לא מבין שקונה ממנו סחורה ואין הלוה יודע להקנות לו סחורתו, והוי הלואה גמורה עם רבית.

בעזה"ת בגליון הבא נבאר בהמשך היסודות מענין "היתר עיסקא", והאם מותר ללות כדי לקנות דירה, ומה הדין בשותף שמלוה ממעותיו לשותפו בריבית, וכן דין הפורט צ'קים, ועוד.

משום גזל 'משום דרכי שלום', ובזה אין כלל ההיתר של הפקר ומציאה, אולם בפשטות מבואר בזה בפוסקים דדוקא שעשה טירחא כ"כ עד מסירות נפש, וגדר הפעולה מבואר בחת"ס (ח"מ סי' ע"ט) אחר שהביא ב' דיעות כתב 'דקשה להכריע בזה ולתת שיעור וגבול, והכל לפי ראות עיני הדיין מפני דרכי שלום'.

וחוץ מזה יש עוד מציאות דיש גזילה אפ"ל לא טרח הראשון, אלא הוא המציאו הדבר ונהנה השני רק בזכות הראשון שטרח, כגון דהראשון השתדל אצלו שימכור, ואח"כ בא השני, ולשון התוס' (קדושין דף ב"ט) הוא בזה 'דהוי כאילו גוזל לו'.

ויש עוד שאלות שבאו להיכל הוראה עקב היוקר של הבתים, ויתבאר בגליון הבא בעזה"ת.

[ב] הואיל ושער הרבית בבנקים כעת גבוה, שכיח מאד שאנשים מלווים מעותיהם ליהודים בריבית, או שנותנים הכסף לחברה שמלווה את כספם לאחרים בריבית, על ידי "היתר עיסקא". ועל כן באנו לעורר בזה כמה נקודות חשובות שצריכים לדעת כשניגשים לזה: חייבים לדעת, אם אינו עושה "היתר עיסקא" כתיקונו וכהלכתו במאה אחוז, יש בזה איסור דאורייתא של ריבית, ועונשו ש"נכסיו מתמוטטין" ב, וע"כ מה לו ולצרה הזאת?! ואפילו אם יורה היתר לעצמו כאשר עיניו מתעוורים ברווח הגוצץ, להוי ידוע לו שהרווח הוא דבר חולף, כי בסוף יתמוטטו נכסיו ולא ישאר לו כלום מהעיסקא - חוץ מהאיסור שעבר והעונש המחכה לו.

ויש לציין דברי החפץ חיים בסוף קונטרס חובת השמירה: ואולם יקשה לי על מה שאנו אומרים בכל יום בתפלתנו, מחיה מתים ברחמים רבים. על מה אנו צריכים לרחמים, הלא כל ישראל בודאי יש להן זכות של תורה וקריאת שמע בכל יום, [דלא גריעא מסתם תורה], והחזקת התורה!

ואפשר משום ... עסק של ריבית, דאחז"ל על זה דאינו עומד בתחילה. ואפילו אם עשה היתר עיסקא, מי יאמר שנעשה כדיו. עכ"ד.

ולכן יש להיזהר שלא להשתמש אלא בנוסח שנעשה על פי החכם הבקי בדינים אלו, ואפ"ל בנוסח הנתקן כדיון יש לדעת כי לא כל נוסח מתאים לכל מצב, 'ועל כן מן הראוי שלא להשתמש בהיתר עיסקא אלא על פי חכם היודע מענין הלואה זו בפרטות'. (חלקת בנימין)

קודם כל, עלינו לפרש ענינו של ה"היתר עיסקא" ואיך הוא עובד, כיון שמבואר בגדולי הפוסקים שהמלוה מעותיו על ידי "היתר עיסקא" צריך שידע פירוש הדברים ופירוט העניין (ברית יהודה עיקרי דינים פרק כ"ט אות י"ד), ובברית יהודה הביא בשם החפץ חיים באהבת חסד שמן הראוי למי שמתעסק בעניני "היתר עיסקא" שילמוד הלכות אלו בפוסקים.

ומשמע מגדולי הפוסקים שצריך לידע איך מועיל ה"היתר עיסקא", וכתב בסמ"ע הקצר סי' ג' שהלוה המקבל עיסקא צריך לידע ולהבין איך שקבל למחצית שכר והפסד, ושנתן לו שכר עמלו, ושהאמינו בשבועה על הרווח.

ובשל"ה מסכת חולין סי' נ"ו וז"ל: ורבים בחשכה יתהלכו שעושים שטר עיסקא כולמר היתר, ואינן עושין כפי הדין גם הלוה לפעמים אינו מבין וההיתר אינו אלא חוכא ויטלולא, ואיך יעלה על לבם להטעות עין עליון יתברך על כן אנכי מצווה כאשר ראית ממני כן תעשה להבין ולהסביר ללוה וכו' עכ"ל.

"ובזה ברור מה שמצוי לפעמים שהלוה או המלוה רוצה לעשות היתר עיסקא, וכאשר שואלו השני מהו ענין ההיתר עיסקא, מדחה אותו ואומר לו שאינו מחייב כלום רק כדי לעשות בהיתר, נראה שלכו"ע איסור גמור הוא". (ברית יהודה פ"מ אות י"ד)

הערות

[ב] ויש לציין לדברי רבינו בחיי בפר' כי תצא דנקראת הרבית נשך להורות כי כשם שארס הנחש נכנס מן הנושך אל הנושך באבריו וגידיו, כן עונש האיסור נכנס בממונו של מלוה ברבית, ואין הפסד ממנו רק כנגד הרבית, אלא גורם לאבד ממנו. וכ' בספר חינוך פר' בהר' גם אמרו שפרוטה של רבית גורמת לו לאדם לאבד כמה אוצרות של ממונו'. והחיד"א בכסא דוד דרוש ג' מעיד, 'עין רואה ואוזן שומעת כמה בתים מלאים עושר וכבוד פתאום באו למקרה ופגע והוי לשמה כרגע, וזה עבור הרבית, כי מאנו לדעת ולהאמין בתורה, וממש ניכר בחוש הראות שמתמוטטים שלא כדרך טבע'.

נזקי שכנים

בס"ד נבאר הדינים של נזקי שכנים: יש להקדים, שבימי חז"ל היה המציאות שונה מימינו במנהג מגוריהם, וע"ז האופן נפסקו ההלכות של נזקי שכנים בחז"ל ובפוסקים. כיום, השתנתה המציאות, והשתנתה ההלכה. אבל אפשר להשתמש עם הכללים שקבעו חז"ל בזה.

הגדרת "נזקי שכנים"

מה חיובו של הדר בבית פרטי כלפי שכניו? וכן עלינו להבהיר, מה שחיבו חז"ל להרחיק משכנו דבר המזיק, מטעם איזה דין חיבו אותו? הלא עושה הוא בביתו וברשותו! למשל, אם יש לשכינו אוצר של תבואה או יין, חז"ל אסרו עליו לעשות שימוש בדבר המרבה הבל או ריח רע כדי שלא יתקלקלו פירותיו של חברו. אבל שונה דין זה מכל מזיק, כי מזיק רגיל עושה מעשה בשל חברו, ואילו כאן בנזקי שכנים עושה הוא ברשות עצמו ורק ע"כ מזיק של חברו. ולכן, לא שייך לחיבו משום מזיק.^א

עוד מצאנו הבדל גדול בין מזיק רגיל לנזקי שכנים: בכל מזיק פסקינו שאפילו רק גרמא חייב המזיק לסלק את הדבר המזיק, ואילו בנזקי שכנים פסקינו כר' יוסי שעל הניזק להרחיק, וכל זמן שאינו "גיריה דיליה" אינו מחויב להרחיק.

וכדי להבין היסודות של חיובי השכנים, נכון להביא דברי מרן חזו"א ב"ב (סי' י"ד אות י"ד) שמבהיר בקצרה בלשונו הזהב, וזה לשונו: אלא הכא בעושה בתוך שלו תשישיים הנהוגים לשמש בהן, ויש מהם שהתירו חכמים שכן טבע העולם ששכנים נפגעים זה מזה שהרבה מן התשמישין מכניסין פעולה ופגיעה חוץ מגבולם, וזהו קנינו מתחילה ועל הניזק להרחיק ואם אינו מתרחק חשיב הניזק כנכנס ברשות המזיק ואיהו דאזיק לנפשי". [וע"כ יצא לחדש שם דכל ההיזקות שאפי' לר' יוסי דלא חשיב היזק, כנוטע אילן בתוך שלו והלכו השרשים והזיקו ברשות חברו שא"צ להרחיק, זהו דוקא משום שעושה בתוך שלו, אבל בנוטע אילן בתוך שדה של חברו לכו"ע חייב, וחיובו משום אש.]

ויש לציין לדברי הנתיבות קנה סקי"ח, המקשה: למה יש דברים שאין צריכים להרחיק למרות שהם מזיקים את חברו? והוא מתרץ וז"ל: אבל הני דחשיב בפ' לא יחפור הוא באופן דכשיתחייב לשלם היזק אין אפשרות לו לעשות תשישיים זה ברשותו כלל, ויתבטל תשישיים זה מרשותו כיון דא"א כלל בעשי' ובשמירה. ובביטול רשות לא חייבה רחמנא' וכו' ומשו"ה סובר ר' יוסי בבבא בתרא דעל הניזק להרחיק, דמהיכי תיתי יבטל רשות המזיק? יבטל רשות הניזק, דהא כשהניזק ישמור עצמו לא יזק. (ולפ"י מה שר"י סובר דבגיריה דיליה מחויב המזיק להרחיק עצמו, משום שבזה נחשב כאדם המזיק, ולכן לא שייך לומר דעל הניזק להרחיק, דדרגה כזה של היזק לא חשיב ביטול רשות של המזיק.)

אולם, למרות שאין כאן דין מזיק, חז"ל הטילו אחריות על שכנים, שכיון שדר לצד חברו וכן דרכו של עולם, יש גם שעבודים בין אחד לחברו [ולכמה

שיטות דין של הרחקה הוי דין תורה, ראה גר"א סימן קנ"ה סק"ח, אבל מדברי חזו"א משמע שכל חיובו הוא מתקנת חכמים]. וע"כ בהיזק שנעשה ממש ע"י מעשיו יש עליו חיוב הרחקה, וממילא אם לא הרחיק יש עליו ג"כ חיוב תשלומין לשיטת כמה ראשונים,^ב ובשו"ע סי' קנ"ה סעיף ל"ג הובא ב' דיעות בזה.

ונביא בזה דברי השו"ע הרב: אסור להזיק ממון חברו או לגרום לו נזק אפילו כשמשמש בתוך שלו תשישיים הצריך לו וממנו נמשך נזק לשכנו הקרוב אל ביתו.

ויש להביא עצה הוגנת של הפתחי חושן, המייעץ בכל הנוגע לנזקי שכנים, שכל אחד יקיים בעצמו "מה דעלך סני לחברך לא תעביד", ובזה מונע סכסוכים.^ג

איזה נזקים חייבים בהרחקה

והנה נתבאר בגמ' מחלוקת תנאים בכל נזקי שכנים האם צריך להרחיק בכל היזק שבא מחמתו. לפי רבנן יש חיוב הרחקה אפי' כשלא בא היזק מכוח פעולתו, ואילו לרבי יוסי אינו מחויב להרחיק רק אם ההיזק הוי גירי דיליה.

וביסוד הדברים מבאר בחזו"א ב"ב סי' י"ד סק"י המאיר לנו נתיב החיים בסוגיא זו: ונראה דענין גירי עיקרו בשיקול הדעת על מי למנוע את ההיזק, שהרי אם אדם יכניס לחצר חברו ויטע אילן שהשרשים יזיקו את בורו וכו' ודאי הוי בכלל מזיק בגרמא, אלא כשעושה בתוך שלו וזהו תשישיים אין על זה שם מזיק, ובזה צריך לשקול בפלס איזה דבר הוא בזכות המזיק ואיזה דבר הוא בזכות הניזק.

ונתיבות סי' קנ"ה סקי"ז מחדש, שכל הנידון הראשונים אם חייב לשלם כשלא הרחיק הנזק, זה דוקא כשעשה פעולה וע"י ניזק, אבל אם ההיזק נעשה על ידי מעשיו ממש וגירי דיליה, כגון מי שטחן ברחיים וע"ז הרעיד כותל חברו והזק, לכו"ע חייב לשלם. ומאידך מבאר הנתיבות דבהרחקת נזיקין, כגון שלא הרחיק סולם משובכו של חברו ועלתה עליו נמיה ואכלה הגוזלים שבשוכך, פטור מלשלם, כיון שהנמ' מסייעו. ואם עשה מלאכה בביתו וע"י העלה עפר או אבק לחברו וע"י היזק לחברו חייב להרחיק אבל פטור, ודינו דהוי גרמא. אבל דעת הש"ך שם סקי"ד דחייב לשלם.

דינא דמלכותא

פת"ח הביא בשם שו"ת בית יצחק (חו"מ סי' ע"ח) שכל שיש דינא דמלכותא שעל המזיק להרחיק, אזלינן בתריה וחייב להרחיק.

בירורי הלכה

א) ועפ"ז מבאר קצוה"ח סי' קנ"ה סקט"ז שמה שקיי"ל במי שאומר לחברו "קרע כסותי" שיכול לחזור בו, ואילו בנתן לו רשות לעשות היזק נזקי שכנים משמע שאינו יכול לחזור בו, שכיון שאינו מזיק ממש בידיים הואיל ועושה בשלו, וכל תביעתו הוא משום נזקי שכנים, ולכן אינו יכול לחזור בו.

ב) ובזה נראה לבאר דברי הנתיבות בריש סי' קנ"ה סק"א בענין תנור: אבל הכא לא רצו חכמים ליתן שיעור הרחקה כ"כ כיון דתדיר הוא ואילו היו מרחיבין השיעור לא היה אפשר לדור בבית כלל ונתנו שיעור מה שאפשר שלא יזיק ע"י שמירה וכו' עכ"ל, והיינו שאפילו שיעור הרחקה שמרחיק התנור אינו מוכרח שלא יזיק, ואפ"ה אמרו חז"ל סגי להרחיק כך, והטעם, דאם היה מרחיב כ"כ לא היה אפשר לו לדור בביתו, והוא כדברי הנתיבות הנ"ל.

ג) מקור הדברים הוא במסכת בב"ב שם נחלקו התנאים בנזקי שכנים בנוטע אילן ... שלחכמים חייבים, אבל לר"י פטור מטעם דכל נוטע בשלו, והסבר המח' האם חשיב מזיק כיון שאינו עושה מעשה בשל חברו, אלא עושה הוא בתוך שלו וההיזק בא מאליו, ולכן לא חשיב מעשה היזק, אולם מודה ר"י בגיריה דיליה באופן שהוא ממש ממעשה של שחיב.

ד) ויש לדייק מכאן שכל דין הרחקה ונזקי שכנים הרחקה זהו דוקא לשכנים הדרים קרוב אל ביתו, אבל אם ע"י ריחו מזיק לשכן שאינו דר סמוך לביתו אין עליו שעבודים של שכנים.

ה) ואפי' אם אינו מחויב מן הדין להרחיק.

- פסקי הלכות ולקוטים -

אשר הוא עושה אין מידו מציל, לפי"ז ודאי אין הקראים בכלל, שאין ידם תקיפה ולא עבידי לצער ולהעליל על חבירו, או ד"ל דהטעם משום דגוי לא ציית בדין ישראל ואיכא למיחש לכמה נזקי שכנים אשר יגרום לשכנו שבדיניהם לא חשיבי נזקים ובדיננו חשיבי נזקין וא"א לכוף את הגוי להיות ציית בדין תורה, וא"כ הוא הדין בקראי דלא ציית דינא, שכל אשר הוא עושה הוא עפ"י חוקי הגויים, ויכול להזיק שכינו הקרוב אל ביתו בכמה מיני נזקי שכנים אשר לא כדת ואין מידו מציל, ולכן הקונה ממנו נמי מצי אמר ארי אברחת ממצרך.

ועי"ש בראנ"ח דנפק"מ באופן שהדירה שייכת לגוי, אך אינו דר שם אלא משכירה לישראל, דמצד חשש דידו תקיפה ויזקינה בידים אין לחשוש שאיננו דר שם, אבל מצד דיני נזקי שכנים כיון שעמו יצטרכו לדון כיון שהוא בעל הדירה ולא ציית לדין תורה גם בזה יש לחשוש. ובש"ך שם [סי' קע"ה סקל"ג] הביא בשם הראנ"ח דגם בקראים לא שייך דינא דבר מצרא, ומשמע שנקט דהטעם משום דלא ציית לדינא, ובמשפט שלום שם כתב ז"ל ולענ"ד דגם בישראל רשע דלא ציית דין תורה והוא תקיף ורע מעללים הוי דינו כקונה מעכו"ם, עכ"ל.

ואולם מבואר דבר מעניין, בזה דלענין מוכר לגוי מבואר במחבר בסי' קע"ה דרך אם יכול למצוא בשכירות או מכירה לישראל בדמים הללו, אבל אם אינו מוצא בדמים הללו יוכל להשכיר לגוי או למכור לגוי!

נזקי שכנים בפחיתות כבוד

וכאן המקום לציין למה שמבואר בשו"ת חת"ס, הובא בפת"ש בריש סי' קע"א, שכל דיני נזקי שכנים שייכים רק אם מזיק לו בגופו או ממונו, אבל אם עי"ז פוחת מכבודו אינו מחוייב משום נזקי שכנים, ובלשונו: לא מצינו בשום מקום שלא יהיה רשאי לעשות בגבולו מפני הפסד שכינו שאינו מגיע לא לגופו ולא לממונו אלא שלא יהא מוכבד כ"כ.

בירווי הלכה

1) וזה המחלוקת בין ב' הדיעות המכניס שכן שעומד להזיק ושכיח להזיק, האם נחשב פעולה זו כגירי דיליה, או לא. ויל"ע לפי הדיעות שדמי לגירי דיליה, האם תלוי במח' המבואר כאן בסימן קנ"ה שיש ב' דיעות האם צריך לשלם, או אולי זה דומה לכותש ועי" מרעיד הכותל שמבואר בנתיבות דבזה לכו"ע מודה דחייב דהוי גרמי.
2) ובזה הדין שונה מהמבואר לעיל במשכיר ביתו למי שיעשה בו חנות שאסור להשכיר לו אפי' אינו מוצא דמים הללו, ויש להבסיר לפי השיטות שבגוי הוי רק 'איסור גרמא' ואינו מחוייב לשלם, ולפי"ז י"ל במשכיר למי שיפתח חנות גרע טפי, כי הוי גירי דיליה.

ע"י הרה"ג ר' ברוך אברהם עסטרייכער שליט"א
ראה"כ ומרבני היכל הוראה 'דבר המשפט'

השכרה למי שיזיק לשכניו

ובכלל נזקי שכנים זהו ג"כ לשכור או למכור בית לאחד שיזיק לשכנים, כגון אם יפתח חנות, וכמבואר בחו"מ סימן קנ"ו ס"א, ובדין זה מבואר בטור דאפי' אינו מוצא אחר שישכרנו באותן דמים שרוצה זה ליתן, אסור להשכיר לו. אבל הב"ח פוסק שאם אין מי שישכרנו כל עיקר, ודאי שמותר, דאל"כ יפסיד זה ביתו לגמרי.

ומבואר בסימן קע"ה סעיף מ: המוכר לעכו"ם או שוכר לעכו"ם משמתין אותו עד שיקבל עליו כל אונס שיבא מהעכו"ם וכו' ומבואר שם שצריך המוכר לשלם אם הגוי השוכר הזיק, אלא שנחלקו שם הראשונים האם דוקא היכא שקיבל עליו המשכיר או המוכר לשלם הנזק שנגרם ע"י העכו"ם, ובזה חולקים המחבר והרמ"א שם.

והגר"א שם מבאר שהמחלוקת תלויה האם מכירת או השכרת בית לגוי נחשב כגרמא לחוד שאסור לעשותו אבל אינו חייב לשלם, או שדינו כגירי דיליה וחייב לשלם. ולכאורה יש להקשות, מה שייך כאן גירי דיליה? בשלמא במשכיר ביתו לגוי יש לו החיובים של נזקי שכנים וחשיב כמכניס חיה בביתו, וכמבואר בסמ"ע בס' קע"ה שאין דין בר מצרא כשקונה מגוי כיון דא"ל 'אריה אברחתי לך ממצרך', אבל כשמוכר ביתו הבית כבר אינו שלו, ואח"כ הגוי מזיק מעצמו, ולמה חשיב גירי דיליה? ועכ"ל שזהו בכלל שעבודים של שכנים שלא להכניס שכן שמזיק להשכנים, וע"כ נחשב גירי דיליה!

האם קראי דינו כגוי בזה

ובשו"ת מהראנ"ח דן לגבי קראים אי דינם כעכו"ם לגבי האי דינא, ונסתפק שם במה שאמרו חז"ל גבי גוי דארי אברחתי לך ממצרך, אם הטעם משום דסתם גוי אלם הוא וידו תקיפה לשלוח יד בכל מיני נזק וצער ומפסיד לו בזדים וכל

♦ עץ חיים היא למחזיקים בה ותומכיה מאושר ♦

• פרנס השבוע •
נירב ידידנו הרבני הנגיד
ר' ישראל שווארץ שליט"א

• פרנס השבוע •
נרב הרבני הנגיד רודצ'ה לכו ער לכל דבר שבקדושה
הרה"ח ר' זלמן ראטה שליט"א
רב דביהמ"ד וויידיטשקא

• פרנס השבוע •
נירב ידידנו הרבני הנגיד רודצ'ה
ר' יואל רובין שליט"א

♦ אורך ימים בימינה ובשמאלה עושר וכבוד ♦